

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2006	R. XLIX (LXII)	T. 2 (27)	s. 38–42
------------	--	---------------	-------------------	--------------	----------

Tomasz STOŁOWSKI

Z doświadczeń psychologa diagnosty Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich

Charakterystyka Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Pszczynie

Pracuję jako psycholog diagnosta w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Pszczynie. Placówka ta łączy, w sposób nietypowy, dwie placówki resocjalizacyjne, tj. schronisko dla nieletnich oraz zakład poprawczy. Jednakże, chociaż różnią się one celem formalnym – schronisko pełni funkcję aresztu dla nieletnich, a zakład poprawczy funkcję zakładu karnego (w rozumieniu zakładu karnego dla dorosłych) – to łączy je taka sama „materia” oddziaływań resocjalizacyjnych: w obu placówkach znajdują się nieletni niedostosowani społecznie. Wychowankowie tych placówek przebywają w jednym budynku, obok siebie, w szkole i w warsztatach szkolnych. Zróżnicowanie na wychowanków schroniska i zakładu przejawia się w podziale grup wychowawczych internatu. Każda z tych struktur (schronisko i zakład), podzielona na grupy wychowawcze, zajmuje wyodrębnione rejony mieszkalne. Grupy schroniskowe i zakładowe mieszczą się w rozdzielonych holach skrzydeł tego samego budynku. Kadra wychowawcza często naprzemiennie uczestniczy w zajęciach raz wychowanków zakładu, innym razem wychowanków schroniska.

Podobny system pracy obowiązuje pracowników Zespołu Diagnostycznego. Troje psychologów i dwoje pedagogów zajmuje się diagnostyką oraz terapią wychowanków zarówno schroniska, jak i zakładu. Oczywiście, specyfika placówek różnicuje zadania zespołu diagnostycznego. Jednakże wspólne cechy diagnozy wynikają z przyjętego modelu **diagnozy interdyscyplinarnej**, której wykładnia teoretyczna zawarta jest w dziele C. Czapówa (1978).

Podstawowym celem diagnozy resocjalizacyjnej jest poznanie antagonizmu destruktywnego przejawiającego się przede wszystkim w sferze postaw i ról społecznych, wzmacnianego przez skumulowane oddziaływanie na jednostkę niekorzystnych czynników biopsychicznych i środowiskowych.

Jak twierdzi L. Pytką (2000): „Przedmiotem zainteresowania diagnosty i wychowawcy są nie tylko zachowania, ale przede wszystkim mechanizmy regulacji zachowania człowieka w danych warunkach społecznych (środowiskowo-rodzinnych), prowadzące do zaburzeń przystosowania społecznego.

Diagnozowanie w modelu interdyscyplinarnym obejmuje zatem:

- określenie intensywności postaw antyspołecznych oraz sposobu ich wewnętrznej integracji;
- zidentyfikowanie stopnia wadliwości w funkcjonowaniu w przypisanych jednostce rolach społecznych oraz poziomu internalizacji przepisów ról społecznych, które ona odgrywa w kręgach podkulturowych;
- wskazanie hipotetycznych czynników zwiększających prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktu jednostki z normami społecznymi (chodzi o tzw. niekorzystne czynniki rozwojowe typu biopsychicznego i socjokulturowego);
- ocenę stwierdzonego stanu rzeczy z punktu widzenia wielkości zagrożenia społecznego, stwarzanego przez jednostkę i jej środowisko społeczne, w wyniku której formułuje się konkluzję dotyczącą postępowania interwencyjnego lub wstrzymania się od niego”.

Wymienione przez L. Pytkę czynności składają się na – tak określaną przez C. Czapówa – **diagnozę konstatającą fakty**, a po sformułowaniu projektu oddziaływań resocjalizacyjnych obejmujących odpowiednie dla danego przypadku formy działania wychowawczego i terapeutycznego (metody i techniki oddziaływania wychowawczego w toku resocjalizacji) – na tzw. **diagnozę projektującą**. Diagnoza projektująca jest weryfikowana w procesie resocjalizacji.

W przypadku wychowanków schroniska praca diagnostyczna sprowadza się głównie do diagnozy konstatającej fakty, tj. do sformułowania opinii dla sądów orzekających w sprawie nieletniego oraz wstępnej diagnozy projektującej, tworzonej na użytek placówki, do której zostanie skierowany wychowanek po wydaniu przez sąd dla nieletnich orzeczenia w jego sprawie. Diagnoza projektująca zawiera się we wstępnym Indywidualnym Programie Resocjalizacji (IPR), tj. programie oddziaływań resocjalizacyjnych, przeprowadzonym w czasie pobytu wychowanka w schronisku dla nieletnich.

Wobec wychowanków zakładu poprawczego, na podstawie opinii dla sądu, a więc po wykonaniu diagnozy konstatającej fakty, sporządza się pogłębioną diagnozę projektującą, czyli Indywidualny Program Resocjalizacji (IPR), zawierający możliwie precyzyjny wykaz zaleceń wychowawczych w stosunku do wychowanka zakładu poprawczego. IPR jest weryfikowany na odbywających się co pół roku posiedzeniach tzw. zespołów wychowawczych modyfikuje się wówczas zalecenia wychowawcze po dokonaniu analizy obserwacji funkcjonowania wychowanka w internacie, szkole, warsztatach, podczas przepustek i urlopów oraz po zebraniu wszelkich innych opinii uznanych za istotne w organizowaniu jego procesu resocjalizacji.

Wybrane specyficzne różnice pomiędzy diagnozą wychowanka schroniska a diagnozą wychowanka zakładu poprawczego w ujęciu praktycznym

Diagnoza wychowanka schroniska dla nieletnich wymaga dużej dokładności. Użyte narzędzia badawcze często dają aktualny – w sytuacji badania – obraz stanu badanego wychowanka, a więc utrudniają budowanie diagnozy konstatającej i prognozującej. Ponadto do momentu wydania orzeczenia w ich sprawie przez sąd wychowankowie schroniska są inaczej motywowani do badań niż wychowankowie zakładu poprawczego. Większość tych pierwszych zdaje sobie sprawę z wagi powstającej dla sądu w zespole diagnostycznym opinii o nich. Obserwuje się próby manipulowania odpowiedziami w przypadku użycia narzędzi kwestionariuszowych. Aby zebrany materiał badawczy był w jak największym stopniu wiarygodny, stosujemy techniki projekcyjne, np.: Test Drzewa Ch. Kocha, rysunek postaci ludzkiej, rysunek rodziny.

Szczególnie Test Drzewa w konfrontacji z wynikami badania technikami kwestionariuszowymi (np. Diagnostycznym Kwestionariuszem Osobowości – DKO-74/M) przynosi ciekawe rezultaty diagnostyczne. W tym układzie Test Drzewa traktujemy jako test sprawdzający trafność testu DKO, a oba weryfikujemy sześciotygodniową obserwacją. Wyniki obu testów dają obraz osobowości badanego. Doświadczenie badawcze pokazuje, że test projekcyjny, rysunkowy jest trudniejszy do zmanipulowania niż test kwestionariuszowy. Pozytywnie kwestionariusza opisujące osobę badanego pod względem nieprawidłowego funkcjonowania społecznego lub wskazujące na niekorzystne – zdaniem badanego – cechy wewnętrzne bywają idealizowane, o czym świadczą, między innymi, zarzuty, pod jakimi nieletni stają przed sądem. Tak więc podstawowa trudność interpretacyjna wyników badań testowych polega na

uzyskaniu pewności, że otrzymany „obraz” wychowanka jest możliwie najbliższy prawdy.

Jak już wspomniałem, wyniki testów są weryfikowane obserwacją uczestniczącą (pedagog lub psycholog często bierze udział w zajęciach grupy wychowawczej) oraz wywiadem przeprowadzanym z rodzicami lub opiekunami wychowanka, wywiadem z nauczycielami i wychowawcami placówki, a także analizą dokumentów zawartych w materiałach sądowych. Obraz funkcjonowania wychowanka dopełniają wyniki obserwacji prowadzonych przez psychologa i pedagoga podczas zajęć socjoterapeutycznych i psycho-terapeutycznych.

Powstała w wyniku sześciotygodniowych prac „sylwetka” wychowanka schroniska dla nieletnich jest prezentowana w opinii dla sądu. W przypadku, gdy sąd orzeknie zastosowanie środka poprawczego, wychowanek schroniska oczekuje na skierowanie go do zakładu poprawczego. Dosyć liczne są przypadki, że wychowankowie pszczyńskiego schroniska dla nieletnich zostają skierowani do... pszczyńskiego zakładu poprawczego. Diagnoza postawiona w schronisku ma rzadką, w stosunku do innych placówek, szansę być zweryfikowana przez tych samych diagnostów w zakładzie poprawczym.

Wspomniany IPR wstępny jest punktem wyjścia postawienia diagnozy projektującej, czyli IPR-u, dla wychowanka zakładu poprawczego. Pierwsza weryfikacja zaleceń wychowawczych następuje po półrocznym pobycie w zakładzie i ma miejsce na posiedzeniu Zespołu Wychowawczego, podczas którego w gronie pracowników pedagogicznych poddaje się analizie wyniki oddziaływań resocjalizacyjnych w stosunku do wychowanka. Badania wykonywane przez zespół diagnostyczny na tym samym wychowanku, ale w warunkach zakładu poprawczego, dają interesujące z punktu widzenia praktyki resocjalizacyjnej wyniki. Pokazują, przy użyciu tych samych metod i technik diagnostycznych, inny obraz tego samego wychowanka, którego badano w schronisku. Obraz ten najczęściej zmienia się na bardziej niekorzystny pod względem interesujących nas parametrów wychowawczych. Wstępna analiza wybranych przypadków wykazała, że niekorzystnie zmienia się obraz samego siebie u wychowanka („ja” realne i „ja” idealne) diagnozowanego wcześniej w schronisku. Zmieniają się niekorzystnie parametry wskazujące na niedojrzałość emocjonalną i społeczną. Obniża się poziom zaufania do otoczenia. Pogłębiają się niekorzystnie niektóre parametry triady neurotycznej (depresja, histeria, hipochondria), to parametry osobowościowe. Zmiany dotyczą również poziomów agresji; często wzrastają poziomy samoagresji emocjonalnej i samoagresji fizycznej oraz agresji w stosunku do otoczenia, a także wzrasta poziom skłonności do zachowań odwetowych, a obniża się zdolność kontroli zachowania. Odnotowujemy także przypadki obniżenia się poziomu empatii w stosunku do wcześniej deklarowanego, a także podniesienia się poziomu lęku sytuacyjnego.

Zdaję sobie sprawę, że zaprezentowane rozważania nie pozwalają na wprowadzenie jakichkolwiek uogólnień. Są tylko zbiorem uwag, obserwacji praktyka, który dokonał wstępnych porównań wyników badań wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Pszczynie, orzeczeniem sądu skierowanych do Zakładu Poprawczego, również tego w Pszczynie. Zarchiwizowany materiał badawczy zostanie, w przyszłości, poddany analizie ilościowej i jakościowej w przygotowywanej pracy doktorskiej.

Bibliografia

- Czapów C., 1978: *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*. Warszawa.
- Jakubik A., 2003: *Zaburzenia osobowości*. Warszawa.
- Jarosz M., Cwynar S., red., 1983: *Podstawy psychiatrii. Podręcznik dla studentów*. Warszawa.
- Pytka L., 1986: *Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizującym*. Warszawa.
- Pytka L., 2000: *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Warszawa.
- Stankowski A., 2002: *Determinanty środowiskowe niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży*. Katowice.
- Turlej S., 1975: *Diagnostyka skrajnej aspołeczności młodzieży*. Katowice.
- Urban B., 1998: *Zachowania dewiacyjne młodzieży*. Kraków.
- Urban B., 2000: *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*. Kraków.